

Tallinna Ülikool
Eesti Kirjanike Liit

Nurklikud nullindad

Konverents eesti nüüdiskirjandusest

TEESID

Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudi
kirjandusteaduse osakonna ja
Eesti Kirjanike Liidu konverents
9.–10. detsembril 2010

Koostajad Piret Viires ja Priit Kruus

Tallinn
2010

Nurklikud nullindad. Konverents eesti nüüdiskirjandusest
9.–10. detsembril 2010
Tallinna Kirjanike Maja musta laega saalis, Harju 1

Korraldajad: Tallinna Ülikooli eesti keele ja kultuuri instituudi
kirjandusteaduse osakond ja
Eesti Kirjanike Liit

Korraldustoimkond:
Piret Viires, Tallinna Ülikooli eesti kirjanduse professor
piret.viires@tlu.ee
Priit Kruus, Tallinna Ülikooli kultuuride uuringute doktorant
priit.kruus@va.ee

Tekstikava:
Näitleja Eva Klemets
Koostaja Jan Kaus

Toetaja:
Eesti Kultuurkapital

KONVERENTSI KAVA

ESIMENE PÄEV

9. detsember, neljapäev

10.00 Kogunemine.

Piret Viires. Avasõnad.

10.15 *Tekstikava* (koostaja **Jan Kaus**) nullindate kirjandusest näitleja **Eva Klemetsi** esituses.

10.25 **Cornelius Hasselblatt**

Kus lõpeb elulugu ja algab kirjandus?

10.55 **Anneli Kõvamees**

Kilde nullindate reisikirjast: Minu-vaated maailmale

11.25 **Elo Lindsalu**

Tegelasloome arengutest nullindatel

11.55 *Kohv ja keskustelu*

12.25 *Tekstikava nullindate kirjandusest*

12.35 **Tiit Hennoste**

Turul me oleme vennad ja õed

13.05 **Johanna Ross**

Naised, nišid ja nullid

13.35 **Igor Kotjuh**

Eesti venekeelne kirjandus: kas osa eesti või vene kirjandusest?

14.05 *Kohv ja keskustelu*

14.35 *Tekstikava nullindate kirjandusest*

14.45 **Toomas Kiho**

Ühest nullindate kirjanduse akadeemilisest nurgakesest

15.15 **Kajar Pruul**

King of the Hill

15.45 Arutelu. Päeva lõpetamine

TEINE PÄEV

10. detsember, reede

10.00 Kogunemine.

Priit Kruus. Avasõnad.

10.15 *Tekstikava nullindate kirjandusest*

10.25 **Luule Epner**

Teispool draamat: (näite)kirjandus nullindate teatris

10.55 **Piret Viies**

Digimodernistlik eesti kirjanik

11.25 **Eia Uus**

Rohked nurgad Purpurmustas Orus: noorkirjandus Twitterist teatrini

11.55 Kohv ja keskustelu

12.25 *Tekstikava nullindate kirjandusest*

12.35 **Priit Kruus**

Vana uudsus? „Noorkirjanik“ ja „rühmitus“ nullindatel

13.05 **Andrus Org**

Uuem kirjandus koolis: mida Jukust ja kuidas Juhanile?

13.35 **Berk Vaher**

Olevikus keegi meid ei mäleta? Nullindad eesti kirjanduses gümnasistide jaoks

14.05 Lõppsõnad, arutelu

14.30 Konverentsi lõpetamine

Cornelius Hasselblatt

Kus lõpeb elulugu ja algab kirjandus?

Tahan ettekandes vaadelda ilukirjanduses väga tavalist ja sageli esinevat tõe ja fiktsiooni vahekorda eesti kirjanduse välisretseptsiooni vaatevinklist. Kui oletada, et viimastel aastatel on autobiograafiliste elementidega rikastatud või isegi küllastatud tekstid tõepoolest ülekaalu saavutanud (nagu väidab näiteks Jan Kaus Vikerkaares, 6/2009, lk 41–57), siis võib küsida, kas selline tendents peegeldub ka eesti kirjanduse tõlgetes võõrkeeltesse? Teiste sõnadega: kas eesti nüüdisaegsel ego-kirjandusel on sõnum (kui üldse on sõnum) ka välismaailma jaoks või on see pigem pööratud sissepoole?

See ei tähenda, et sellise lähenemisviisiga kaasneks teatud tendentside hukkamõistmine või teatud sõnumite taganõudmine – kirjandusteaduse ülesanne ei seisne minu meelest juhtnööride või näpunäitede andmises. Küll aga võib küsida, kas välismaailm eelistab näiteks teistsuguseid tekste kui kodumaa? Kas välismaa lugeja või välismaa kriitik hindab eesti kirjanduses muid asju kui kodumaa oma? Kas välismaa teadlased tõstavad teisi asju esile kui kodumaa omad? Vastuseks võib osutada, et "puhtaid" elulugusid välismaale ei taheta, "puhast" kirjandust aga küll.

Uurimispind või -materjal on selleks muidugi liiga väike. Välismaailm võtab ju ainult selle teatavaks, mida pakutakse loetavas vormis, muudest asjadest ta ei tea midagi. Välismaa sõltub vahendajatest. Eesti kirjandust originaalis lugevaid kriitikuid ja teadlasi aga on välismaal peotäis, ja osaliselt nad ongi mainitud vahendajad. Mida nad vahendavad ja mida nad pakuvad?

Näha on ainult seda, mida edukalt pakuti, s.t ilmunud tõlkeid. Aga ka nende põhjal peaks olema võimalik heita pilk antud küsimusele. Fakt, et see pilk on antud juhul üsna isiklik, niisiis subjektiivne, ei peaks häirima, sest objektiivsust pole sel alal olemaski.

Eesti kirjanduse väljavedamisvõimalusi võib näitlikustada kahe romaaniga, mida viimastel aastatel on rohkem kui üks kord tõlgitud ja mis mahuvad ka nurklikesse nullindatesse: Eeva Pargi „Lõks lõpmatuses“ (2003) ja Jaan Kaplinski „Seesama jõgi“ (2007). Miks on just need ilmunud inglise (Kaplinski), norra (Park), rootsi (mõlemad), saksa (Park) ja soome (Kaplinski) keeles?

Anneli Kõvamees

Kilde nullindate reisikirjast: Minu-vaated maailmale

- Reisikirja koht 21. sajandi Eesti kirjandusmaastikul. Reisikirja subjektiivsus, rõhuasetus on külastatavate maade ja objektide käsitluselt nihkunud enam reisikirja autori isikule, kirjutaja vaatepunktile. Muutust markeerib ilmekalt Minu-sarja pealkiri.
- „Eesti reisikirjanduse moodsa impeeriumi“ (Toomas Kiho, Sirp, 23.04.2010), Petrone kirjastuse raamatusarja raamatud on omandanud kindla positsiooni nii raamatumüügi edetabelites kui ka reisikirjanduse üldpildis. Milliseid iseloomulikke suundumusi võib nullindate reisikirjades Minu-sarja raamatute põhjal välja tuua? Kuhu ja kuidas reisitakse? Kes ja kellena reisib? Mis pälvib kirjutaja tähelepanu?
- Reisimisviisid. Turism ja päris-nägemine, muutumine päriselanikuks (Karl Ristikivi). Muutumine päriselanikuks, ent teadlikkus sellest, et siiski ei olda „päris“, teise-pilgu säilimine, selle läbi nägemine.
- „Lühim tee iseendani viib ringi ümber maailma“ (Hermann Keyserling) kui üks raamatuid läbivaid tõdemusi. Eneseotsingud, eneses selgusele jõudmine ja oma mina ja/või kutsumuse leidmine.
- Isiklikud läbielamised ja praktilised näpunäited. Traditsiooniliste ja nn kohustuslike vaatamisväärsuste (Dean MacCannel) vähesus või puudumine. Maailma-kodanikuks olek.

Elo Lindsalu

Tegelasloome arengutest nullindatel

- Mis või kes on tegelane? Kuidas ta luuakse, kuidas ta toimib intriigis ja kuidas seostub päris inimestega? Tegelasste liigitamine.
- Tegelane 1960.–1970. aastate modernismis – tunnetav teadvus.
- Tegelasloome nullindatel: 1990. aastatest alates on esiplaanile nihkunud iseendast kirjutamine (mälu kirjandus) ja minajutustajad kui autori *alter ego*'d (näiteks Önnepalu ja Sauter).
- Jätkuvalt iseendast kirjutajate suurimad eeskujud elavad prantsuse kirjanduses, mille enesekesksusest rääkides on tänapäeval tarvitusel termin *nombriisme* (pr k *nombriil* – naba). Tekib õigustatud küsimus: kas värvikad ja meelde jäävad – vahel ka oma elu elama hakanud karakterid – on surnud?
- Samas, hulk kirjanikke modelleerib endiselt vähem või rohkem väljatöötatud karaktereid või tüüpe: Mari Saat, Mats Traat, Toomas Vint, Helga Nõu, Andrus Kivirähk, Indrek Hargla, Olle Lauli, Maarja Kangro jt.
- Tegelassteuurimuse kohaselt (oktoobris 2010 vastas küsimustele 22 eesti prosaisti) laenab 70% kirjanikke oma karakterite väljatöötamisel päris palju tunnuseid päris inimestelt.
- Käesolevas ettekandes küsin, kas ja kuidas seostub tegelasste kujutamine või sellest hoidumine tänapäeval kirjanduse trendidega, ning analüüsin lühidalt mõningaid tegelaskujusid, tuues näiteid ka kirjanike intervjuudest nende tegelasste loomisprotsessi kohta.

Tiit Hennoste

Turul me oleme vennad ja õed

Maailma kirjandussituatsiooni muutumine viimasel ajal on kirjeldatav paljude parameetrite muutumisega, mis suuremas osas keerlevad ümber meedia, reklaami ja müümise.

Olulised märksõnad:

- kirjandus kui institutsiooni osa, mitte selle vastu võitlev avangard;
- kirjandus kui rahamasin;
- kirjandus kui *reality show*, mille kesksed loojad on agent + toimetaja + kirjanik + reklaam + ajakirjandus;
- megakirjandus ja kirjanik kui *show* megastaar, võrdsustamise vältimine;
- igäüks võib olla staar, vaja on ainult õiget pakendit ja müügistrateegiat;
- kirjandus kui kindla tarbimisväärtusega kaubamärgistatud formaaditoode;
- kirjandus kui paketi kaup: teos + kirjanik + nänn;
- kirjandus kui osa kaubahalli ostukorvist;
- teose etikett: nimi, hind, tootja, *best before*;
- film ja noorsookirjandus kui eduka teose mudel ja kirjandusest mõtlemise mudel;
- retooriline reklaamromaan = massikirjanduse lugu ja tegelased + suured saladused + modernismi lahjendused + retoorilised mõjutusvõtted;
- kirjandus kui trendikaup: vägivaldaja ajastu kirjandus;
- lugemissituatsiooni muutumine: vaikuse kadu.

Oma ettekandes vaatan Eesti kirjandussituatsiooni nullindatel kahest aspektist:

- katsed hüpata samale rongile, nende positiivsed ja negatiivsed tulemused ning tulemuste põhjused;
- muutustest välja jäänud või välja jäetud kirjanduse saatus ja endapilt.

Johanna Ross

Naised, nišid ja nullid

Kutse nullindate konverentsile kätkes eneses muuhulgas mõtet eesti kirjanduse võimalikust valmis saamisest. Sõna „valmis“ oli muidugi sobivalt jutumärkidesse paigutatud ja eks ole niigi selge, et sedalaadi mõtted, mis vihjavad lõplikkusele ja lõpetatusele, on alati kuidagi kahtlased.

Vahest on aga naiskirjandus tõepoolest niisugune nišš – sest niši see sõna paratamatult tekitab –, millega seoses võiks teinekord olla õigustatud rääkida mingit moodi valmis saamisest.

Oma 1999. aastal kokku pandud magistritöös räägib Eve Annuk selle niši toorusest ja ebaküpsusest, kui ütleb: „See suhteline vabanemine, mis märgistab eesti proosakirjandust 1990ndatel – uute temade ja vaatenurkade tulek, mitmete tabude purustamine, uuelaadne keelekasutus – on suures osas seotud ikkagi meesautorite proosaloominguga. Naisproosa puhul pole sellist temaatilist avardumist ja uuelaadset keelekasutust samal määral toimunud.“

Tahan arutada selle üle, kas järgneva kümnendi jooksul on midagi muutunud, ning vaadata, kuidas projitseerub nullindate olukord eesti naisproosa traditsiooni taustale laiemalt.

Igor Kotjuh

Eesti venekeelne kirjandus: kas osa eesti või vene kirjandusest?

- Pealkirjas toodud küsimus on provokatiivne, kuna sellele võib vastata erinevalt.
- Eesti venekeelne kirjandus vajab defineerimist ja tüpologiseerimist. Seda võib teha avaldatud tekstide (kuidas need on kirjutatud?), autori positsiooni (kuidas ta määratleb ennast Eesti suhtes?) ja tarbija (kes on lugeja?) põhjal. Samuti on olemas ajalooline (omaaegne baltisaksa ja eesti venekeelne kirjandus kuni 1940. aastani) ja geograafiline (soomerootsi, võru ja lätivene kirjandus) mõõde.
- Eesti kirjanduskaanoni jaoks on kõige kergem arvestada sellise Eesti venekeelse kirjandusega, mis sünteesib mõlema kirjanduse esteetilisi väärtusi. Nii võib Tartus tegutsenud kakskeelne eestivene kirjandusühendus Tuulelohe (2003-2006) figureerida loetelus või käsitluses Eesti kirjandusrühmitustest.
- Eesti venekeelne kirjandus on laiem kui eestivene sünteeskirjandus. Jelena Skulskaja juhtum: autor järjepidevalt deklareerib, et tema looming on osa vene kirjandusest; Moskva ajakiri Znamja leiab, et Skulskaja proosa kannab endas eesti kogemust ja mentaalsust.
- Eesti venekeelset kirjandust võib vaadelda ka läbi identiteediteooria. Anthony Smith: *state nationalism* (Läänes levinud) ja *ethnic nationalism* (Idas levinud). Joseph Brodsky – kas ameerika või vene luuletaja? Või kaks võimalust korraga?
- Eesti venekeelse kirjanduse suurkujud: Igor Severjanin, Sergei Dovlatov, David Samoilov, Mihhail Veller. Kas neile on tagatud koht eesti kirjanduse õpikus, peatükis „Venekeelne kirjandus“?
- Eesti kesksed kirjandusorganisatsioonid on pidevalt tegutsenud siinse venekeelse kirjanduse toetamisega. Alates 2001. aastast antakse Kultuurkapitali auhind venekeelsele autorile. Nullindate vältel (2004, 2005, 2007, 2008) ilmusid ajakirja Vikerkaar eestivene kirjanduse erinumbrid. 2010. aasta sügisest on Eesti venekeelne kirjandus jõudnud Tartu ülikooli, valikainena eesti keele ja kultuuri üliõpilastele bakalaureuse- ja magistriastmes.

Toomas Kiho

Ühest nullindate kirjanduse akadeemilisest nurgakesest

Mitme tuntud eesti kirjaniku eestvõttel taastati 1989. aastal ajakiri Akadeemia. Sellenimeline ajakiri oli eelmisel iseseisvusajal teatavasti ilmunud Eesti üliõpilasseltside liidu ja üliõpilasseltside vilistlaskogude liidu väljaandena, ning nõukogude võimu poolt suletud. Et Akadeemia oli olnud demokraatliku vaimsuse kandja, oli selle taastamine iseenesest üks rahvusliku uusärkamisaja loogilisi samme. Kui 1980. aastate lõpu vabamas ühiskondlikus olukorras see võimalikuks sai, siis lükati ajakiri käima ja just nimelt „Eesti Kirjanike Liidu kuukirjana Tartus“. Selles väljendis on olulised mõlemad pooled – Tartu ilmumiskohana oli võmm kuklasse nõukogude võimule. Ja asjaolu, et tegu on kirjanike liidu ajakirjaga, on lõpuks taganud selle, et läbi aastate on igas Akadeemia numbris tõepoolest ilmunud kimbuke ilukirjandust. Kokku on sellest saanud juba 260 kimpu.

Ka uus nurklik aeg pole alates sajandivahetusest kaasa toonud ilukirjanduse avaldamisest loobumist Akadeemias. Pigem vastupidi – see nabanöör luule ja lühiproosani on saanud loomulikuks ja iseenesestmõistetavaks osaks Akadeemiast. Teatud süvenemisastmel on kirjandustekste peetud lahedaks hingamisruumiks tõsisemate ja raskemate teadustekstide või esseede vahel. Aga neile võib läheneda ka just vastupidisest vaatepunktist, sellisest, kus muud tekstid projitseeruvad ilukirjanduse taustale. Niisugust pahupidi keeratud Akadeemiat püüdkemgi analüüsida nende ilukirjandustekstide põhjal, mis Akadeemias on 2000. aastatel avaldatud.

Igatahes moodustavad need tekstid eesti kirjandusväljal vaieldamatult mingisuguse omaette nurgakese. Uurime, missugune see on. Ühelt poolt vaatleme, missugune on selle nurgakese roll Akadeemia muude tekstide vahel, aga veelgi olulisem on uurida, missugune on siin avaldatavate tekstide silmapaistmisvõimalus laiemalt, missugune on tema mõjuvektor kirjandusse. Kes on „Akadeemia kirjanikud“? Ja mis on „Akadeemia kirjandus“?

Kajar Pruul

King of the Hill

Vähesed erandid välja arvatud, paistavad kõik senised arutlused nullindate eesti kirjanduse üle lähtuvat ühest rohkem või vähem väljaöeldud eeldusest: kirjandusvälja pea täielikust fragmenteerumisest kui ajastu ühest peamisest tunnusjoonest. Kui aga püüame seda ettekujutust tegelikkuses kontrollida, tekib hoopis kiusatus arvata, kas mitte pole tegemist juhtumiga, kus kese on lihtsalt nii kõikevarjutavalt domineeriv, et võib jääda sootuks märkamata.

Luule Epner

Teispool draamat: (näite)kirjandus nullindate teatris

Ettekandes vaadeldakse nullindate omadramaturgiat, fokuseerides nn postdramaatilise teatri ilmingute mõju sellele. Postdramaatilises teatris (Hans-Thies Lehmanni introductseeritud mõiste) muutub kirjandusliku teksti positsioon ja iseloom ning esile kerkivad uued dramaturgilised praktikad. See teater ei alluta end kirjanduslikule valmistekstile, vaid kasutab teksti ühe elemendina või isegi toormaterjalina. Jäljenduslikule tegevusele, sidusale narratiivile ja dialoogile rajatud draama (aristoteleslikus tähenduses) lakkab toimimast teatrilavastuse latentse normina ja muutub vaid üheks kunstiliseks võimaluseks. Mõistagi ei tähenda tekstuaalsete ja teatraalsete praktikate teineteisest läbipõimimine, mida peetakse iseloomulikuks postdramaatilisele teatritele, traditsioonilise draamavormi hülgamist, ent siiski toob see kaasa niisuguste dramaturgiliste tekstide ilmumise, mis mitmel eri viisil liiguvad "teispoole" traditsioonilist mudelit.

Kes ja kuidas kirjutavad neid nullindate eesti teatris? Nullindatel jätkub nn lavastajadramaturgia ekspansioon: tekstide kirjutamine, kompileerimine, adapteerimine teatripraktikute, eeskätt lavastajate poolt (näiteks Andres Noormets, Hendrik Toompere jun, Uku Uusberg jt). Teatri poolt vaadatuna on lavastaja ja kirjutaja funktsioonide liitumist viimasel ajal kontseptualiseeritud nn autoriteatrina (näiteks Ivar Põllu, Urmas Vadi jt). Autoriteater ei pruugi olla postdramaatiline, ent näib soodustavat katsetusi teksti pinnal. Omaette käsitlust vajab (kirjandusliku) teksti positsioon rühmatöodes ehk nn kollektiivse loome puhul (mõned Von Krahli teatri, NO99, Linnateatri lavastused jne). Neis on algimpulsiks tavaliselt mõni oluline teema või idee ning tekst valmib alles proovide käigus, kusjuures kasutatakse brikolaažitehnikaid ja näitlejate improvisatsioone. Postdramaatilise teatrimudeli mõju võib leida ka mõne noore draamakirjaniku tekstidest (nt Siim Nurkliku näidendid).

Ettekandes püütakse selgitada ja täpsustada asjakohaseid mõisteid ja praktikaid ning sellest lähtuvalt näidata, kuidas on nullindatel muutunud "näitekirjanduse" tähendusmaht ja kirjanduse ning teatri suhe üldisemalt. Küsitakse ka, millest sõltub ja kuidas toimub teatritekstide legitimeerimine kirjandusena.

Piret Viires

Digimodernistlik eesti kirjanik

Postmodernismile järgnevat kultuurisituatsiooni 21. sajandi algul on iseloomustatud mitmeti. Selleks on kasutatud mõisteid, nagu “neomodernism”, “altermodernsus” (Nicolas Bourriaud), “hüpermodernsus” (Gilles Lipovetsky), “performatism” (Raoul Eshelman), “automodernsus” (Robert Samuels) jne. Kõiki neid lähenemisi ühendab laias laastus see, et nad püüavad vastanduda postmodernistlikule küünilisusele, mängulisusele, irooniale ja tõstavad uuesti au sisse tõe, lihtsuse ja selguse. Seda toetavad kultuurinähtused, mida on hakatud määratlema mõistete abil, nagu “uuslihtsus” ja “uussiirus”.

Sellele tõe ja lihtsust otsivale suunale sekundeerivad praeguse kultuurisituatsiooni kirjeldustes need lähenemised, mis rõhutavad viimasel kümnendil toimunud tehnoloogiliste arengute tähtsust. Siin tõuseb esile Alan Kirby, kes on lansseerinud mõiste “digimodernism”, mis on seotud ennekõike Web 2.0 kasutuselevõtu ja levikuga 21. sajandi algul – blogosfääri, Wikipedia, Twitteri, Facebookiga.

Eestis on suhteliselt vähe nn klassikalise küberkirjanduse näiteid (hüpertekstluuletused, kollektiivsed online-romaanid, programmeeritud kübertekstid), pigem on tegemist üksikute eksperimentidega. Samas on viimase kümnendi jooksul haaranud eesti kirjanikke n-ö digimodernistlik veebiplahvatus. Peamiselt väljendub see blogosfääris – mitmetel kirjanikel on oma blogid. Sellele lisaks on üllatavalt palju eesti kirjanikke ühinenud ka sotsiaalse võrgustikuga – Facebookiga.

Ettekandes tulebki vaatluse alla, mida teevad eesti kirjanikud blogosfääris ja Facebookis. Kuidas neid digimodernistlikke kanaleid kasutatakse – kas oma uue loomingu avalikkuse ette toomiseks, suhtlemiseks lugejatega või lihtsalt oma igapäevase reaalsuse kujutamiseks?

Ettekandes uuritakse ka, kas saaks oletada, et just nimelt blogosfääris kohtub digimodernism uuslihtsusega? Kas võime näha, et faktuaalsus võidutseb fiktsiooni üle ja eesti kirjanikud on tõstnud oma blogides au sisse “tõe, lihtsuse ja selguse”?

Eia Uus

Rohked nurgad Purpurmustas Orus:
noorkirjandus Twitterist teatrini

„Midagi peab juhtuma.“
– Palahniuk (jpt)

Kuidas seostub verivärske kirjarahvas möödunud kümnendi kirjandusarvustustuste ja ülevaadete märksõnade ja -fraasidega („nurgeline“, „nišistumine“, „paljusus“, „püsimatu“, „miski ei üllata“, „ei midagi uut“ ning „kirjutati vaid üks asi, mida poleks olnud võimalik varem kirjutada“)?

„Midagi peab juhtuma,“ korrutavad kriitikud ja autoriteedid. „Midagi peab juhtuma,“ korrutavad (noor)autorid. Ja midagi pidevalt juhtubki – tehnika ja kommunikatsioonikanalid arenevad sellise kiirusega, et isegi videomakkide ja telekamängudega üles kasvanud, varases teismeliseeas internetistunud põlvkond ei jõua innovatsioonidega sammu pidada ning publikuni jõudmiseks n-ö kõiki baase katta. Muus globaliseerivas maailmas spetsialiseerumine suureneb, samas kui kirjanduses on justkui aina võimatum oma liistude juurde jääda. Midagi peab juhtuma. Väide, et *kirjaniku* mõiste asendub *autoriga*, sest viljeletakse erinevaid kunste, peab purpurmustlaste seas paika: väikeses ringis on mitme žanri muusikud, arhitekt, näitlejad-lavastajad, filmiinimesed, fotograafid, joonistajad-maalijad. Olles kasvanud ruttavas põlvkonnas, „midagi-peab-juhtuma“-mentaliteediga, on kirjandusrühmituse liikmed omandanud erinevat kõrgharidust molekulaardiagnostikast religiooniantropoloogiast, pidanud mõnevõrra kirjanduskaugeid ameteid, alates maskotist kuni endise pidalitõbiste surnuaia arheoloogiliste väljakaevamiste tööliseni, ning elanud kümnetes eri riikides (või isegi nendevahelistel meredel). Püsimatus? Igatahes. Elu dikteerib seda. Paigalseis on surm, stagnatsioon tähendab lootusetult kaugemale maha jäämist.

Kas on üldse mõtet rääkida 2008. aasta sügisel moodustatud kirjandusrühmitusest kümnendi analüüsis? Kaasata autoreid, kes olid nullindate alguses 19- või lausa alles 11-aastased? Kas tõesti sündis kümnendi jooksul vaid üks teos, mida poleks olnud võimalik varem kirjutada? Üritan vastata ka küsimusele: „No mis teid siis nii väga eelmisest põlvkonnast eristab?“

Kirjanduse kogupildile heidetakse ette nišistumist, ent ka ainuüksi nii väikeses ringis nagu seda on paarkümmend teost avaldanud purpurmust autorkond, on pilt üsna nurgeline – sihid, püüdlused, ideaalid, eeskujud, arusaamad, veendumused on kohati väga erinevad, kui mitte üksteist välistavad. Miks on see nii ja milleks on see vajalik?

Nullindad – küpsemine või kestev keskpärasus?

(Tibusid ei loeta enne koorumist, isegi kui õhtueelne hõiskamine on igati põhjendatud.)

Priit Kruus

Vana uudsus? „Noorkirjanik“ ja „rühmitus“ nullindatel

- Noorkirjanduse ja noortetemaatika aktuaalsus nullindatel.
- Noorkirjaniku mõiste kujunemine eesti kirjanduses.
- Koondunud või koondatud noored kui kirjandusloo tähised.
- Mis on ja mis ei ole rühmitus?
- 1990. aastate rühmituste laine ja selle mõju nullindatele.
- Rühmitused ja noorkirjanduse kanalid nullindatel.

Vaatlen üht nullindate kirjanduse olulist nišši, milleks on noorkirjandus. Seni mõningast käsitlust leidnud teema laienduseks pakun ajaloolise tagasivaate kesksete mõistete „noorkirjanik“ ja „rühmitus“ kujunemisloosse ning käsitlen võrdlevalt nendega nüüdisaja kirjanduspildis toimuvaid muundumisi. Olulisimad on minu arvates järgnevad aspektid.

- 1990. aastate rühmituste lainele (Erakkond, NAK, TNT) järgnes 2002. aastal järellaine, mis kiiresti vaibus. Trükivõimaluste suurenemine, veebiväljaannete kasv ja noorte kirjandusajakirja Värske Rõhk teke aitasid kaasa individualismi suurenemisele.
- 2008. aastal end väljahõiganud Purpurnust Org osutab taas noorte huvile mingit laadi ühisnimetaja järele. Selle rühmituse sisu sarnaneb aga suuresti 1990. aastate rühmituste lainega – programmid ja manifestid puuduvad. Oluline on meediakesksus, rühmitus kui kuvand, mis on jällegi üheksakümnendate käekiri.
- Meediakesksusele on aga lisandunud meediumikesksus – rühmitus on nüüdseks pigem ühe seltskonna virtuaalne visiitkaart veebilehekülje näol.

Paistab, et mõiste „rühmitus“ ei taasta oma esteetiliselt ja kultuuripoliitiliselt pretensioonikat, s.t avangardistlikku nägu, aga samas püsib kollektiivse debüteerimise ja/või kirjanduspilti sisenemise pragmaatilise vahendina. Ühtlasi püsib „noorkirjanik“ kirjanduslikul turul läbilööginimetusena. Kas vanade mõistetega luuakse vana uudsust?

Andrus Org

Uuem kirjandus koolis: mida Jukust ja kuidas Juhanile?

Uuema eesti kirjanduse õpetamist pole tänini soosinud ei ainekava, kursuste sisu- ja ajajaotus, kirjandusõpikud ega üldisem suhtumine nüüdiskirjandusse. Uus gümnaasiumi kirjanduse ainekava, mis sisaldab ka uuema eesti kirjanduse kursust, viib õpilase tema enda aegruumilisse ümbrusesse, pulbitseva kirjanduselu väljale, lihast ja luust autorite ringkonda.

Ettekandes arutlen selle üle:

- milliste nüüdiskirjanike loominguga võiks tänapäeva kooliõpilane dialoogi astuda?
- kuidas seda kirjanduslikku dialoogi autori, teose ja noore lugeja vahel kujundada?

Kirjanduse õpetamisel kohtuvad pedagoogika kaks mõõdet: mida õpetada ja kuidas õpetada? Milliseid nüüdiskirjanduse valikuid pakub ainekava, milliseid valikuid tehakse koolides? Kas autorite kanoniseerimine ja kirjandusloo mahamärkimine algab koolist? Eeldan siiski, et tänapäeva kirjanduse õpetamisel on põhimeetodiks diskussioon, mille käigus ei kehtestata, vaid vaidlustatakse. Tähtis on tekitada lugejakeskne arutelu eetilistel ja esteetilistel teemadel, et välistada üheseid hinnanguid ning näidata uue aja kirjanduse õnnestumisi ja vaieldavusi. Probleemipõhine ja isiklikku argumenteerimist õhutav käsitus, mille vältel arutletakse teoste kunstiliste ja moraalsete väärtuste üle, on uuema kirjanduse käsitlemisel vältimatu. Seepärast ei maksa ka koolis vastuolulisi autoreid peljata, asetades nad vaikimisi kunstlikusse vaakumisse või vältides neid silmakirjalikult – nõnda võib reaalne kirjandushuvi hoopis kahvatuda. Pealegi, nüüdiskirjanduse toel on õpilasel hõlpsam ka klassikat, seda kõrgkultuurset kullavaramut väärtustada.

Kirjandusõpetust koolis võib vaadelda kahe kontseptuaalse lähenemisviisi kaudu.

I Traditsiooniline lähenemine:

- kirjanduslooline (positivistlik) vaatlusprintsii;
- lineaarne (s.o kronoloogiline, diakrooniline) vaatlusprintsii;
- „autori tekstile“ orienteeritud vaatlusprintsii;
- eesti ja maailmakirjanduse käsitlemine eraldi;
- ratsionaalsed (teadmistele suunatud) taotlused;
- õppevormide ühekülgsus (nt lugemine, konspekterimine, äraõppimine).

II Innovaatiline lähenemine:

- tekstikeskne (poeetiline) vaatlusprintsii;
- kontsentriiline (s.o temaatiline, žanriiline, tekstidevaheline vm) vaatlus;
- „lugeja tekstile“ orienteeritud vaatlusprintsii;
- eesti ja maailmakirjandus käsitlemine võrdlevalt;
- kognitiivsed (tunnetusele suunatud) taotlused;
- õppevormide mitmekülgsus (aktiiv-, probleem-, uurimus-, projekt-, loov-, audio-visuaalne õpe).

Berk Vaher

Olevikus keegi meid ei mäleta?

Nullindad eesti kirjanduses gümnaasistide jaoks

Uus eesti keele ja kirjanduse ainekava gümnaasiumiastmele näeb ette ka valikkursust uusimast eesti kirjandusest. Selle koostamine ja läbiviimine on väljakutseks nii õpetajatele, kel pole varasematelaastatel jäänud aega ei uusima kirjanduse põhjalikuks läbitöötamiseks ka vahendamiseks, kui ka õpilastele, kelle eelteadmised uusimast kirjandusest on seetõttu vähesed või peaaegu olematud. Üks võimalus väljakutsele vastata on pöörduda inimeste poole, kes on ise uusima kirjanduse kujunemise juures olnud – nii saab sellest valikainest väljakutse ka kirjanikele ja literaatidele.

Mu ettekanne lähtubki eesti uusima kirjanduse valikkursusest, mille töötasime koos õpetaja Ivika Heinaga välja Tartu Miina Härma Gümnaasiumi 12. klasside õpilastele. Kursus algas 18. oktoobril ja lõpeb kokkuvõtva väljasõiduga Alatskivile 14. detsembril. Kursuse struktuur on järgmine: esmaspäeviti loengud ja arutelud nullindate (ja neid kujundanud perioodide) suundumustest üldisemalt, kolmapäeviti teoseanalüüsid (Mehis Heinsaare „Rändaja õnn“, Tuuli Tauli „Täiuslik ja turvaline“, Siim Nurkliku „kas ma olen nüüd elus“, Rein Raua „Vend“ ja Anti Saare „Nemad kaks“) ning reedeti on õpilaste endi ettekanded vabalt valitud tekstide põhjal.

Loodangi edastada õpilaste hinnanguid etteantud ja vabalt valitud tekstidele ning neis kajastuvaile nullindate kirjanduse probleemiasetustele ja vormivõtetele. Kuna teeside koostamise hetkel kursus alles kestab, on lõplikke järeldusi veel vara esitada. Küll võib juba praegu tõdeda järgmist.

- Ka MHG taolises eliitkoolis on huvi taolise valikkursuse vastu suhteliselt väike (kursusel osaleb kuus õpilast) – põhjuseks ilmsesti muude koolitööde ja vabaajategevuste rohkus, ent kahtlemata ka väga vähene teadlikkus käsitletavast teemast.
- Need, kes kursusel osalevad, suudavad end aga kiiresti teemasse "sisse lugeda", on lugejate ja arutlejatena tähelepanelikud ja terased, otsekohesed ja nõudlikud.
- Kirjaniku/literaadi osalus taolise kursuse ettevalmistamisel ja läbiviimisel on väga vajalik mitte ainult teiste, vaid ka enese harimiseks. Mõistmiseks, et kümne või enamagi aasta jooksul kaasaegse algupärase kirjanduse kohta meediasse paisatud teave, analüüs ja poleemika võib küll palju tähendada ning suure saavutusena tunduda kirjandusringkondadele endile, aga see ei pruugi olla tänaste abiturientideni üldse jõudnud. Vahetuma kontakti kaudu äratatud huvi abil on aga võimalik uusima kirjanduse kohta saada värskeid ja ringkondlikest jõujoontest sõltumatuid hinnanguid, milles on mõndagi üllatavat.